

Michel Houellebecq și topologia drumurilor închise ale visului occidental

La cinci ani de la apariția precedentului roman, Michel Houellebecq și-a (re)afirmat, odată cu *Harta și teritoriul*, în ciuda diverselor niveluri de scandal/scandalizare pe care le implică opera și personalitatea sa, nu doar statutul de celebritate literară, ci și pe cel de „(ultim) mare scriitor” francez – cum îl numește Alexandru Matei. Cartea a obținut, în Franța, și confirmarea instituțională pe care o ratase (nu fără să iște controverse) *Posibilitatea unei insule* în 2005: este vorba despre atribuirea prestigiosului premiu Goncourt, o recunoaștere pe care o merită, poate, mai mult, de altfel, decât romanul anterior.

Imaginarul mizează aici mai puțin pe locul comun al erotismului explicit, deloc pe violența limbajului; discursul narativ, „scuturat” de multe excесе, este ceva mai ponderat și mai „copt”. Nu se renunță, însă, la pariul pe mersul contra-curent, pe anticafilie, nu se pierde nimic din forța vitală a scrisului lui Houellebecq așa cum îl cunoaștem, ori din cinismul și tematica întrucâtva maximalistă care l-au consacrat. Retorica lui Houellebecq își păstrează fără probleme „priza” și acel tipic „avoir quelque chose à dire”, îmbogățindu-se, însă, prin utilizarea cu succes a unei tonalități mai pronunțat tenebros-melancolice a expresiei. Romanul recuperează totodată „realismul” reprezentării din *Particulele elementare* (1998), abandonând aproape complet direcția „sci-fi” pe care mersese *Posibilitatea unei insule*. Pe scurt, se poate spune (și s-a și spus, de altfel) că Michel Houellebecq reușește, în *Harta și teritoriul*, să evolueze fără să piardă direcția.

Trama îl are ca protagonist pe Jed Martin, un artist plastic singuratic și (aparent) apatic, a cărui unică pasiune veritabilă este reprezentarea artistică a societății. La începutul carierei sale, Jed trece de la alcătuirea unui „catalog” fotografic nostalgic al diferitelor obiecte metalice fabricate de om, la fotografierea sistematică (resemnificată) a prozaicelor hărți Michelin. Ajutat în acest punct să se lanseze pe „piața artei” de frumoasa Olga, o reprezentantă de mare influență a grupului Michelin (cu care are și o relație afectiv-erotică ratată „în dulcele stil clasic” marca Houellebecq), Jed ajunge să cunoască succesul pe piața franceză în urma expoziției intitulate „Harta este mai interesantă decât teritoriul”.

Notorietatea lui se extinde la nivel mondial zece ani mai târziu, odată cu ciclul de portrete în ulei simbolizând „Meserii”, dintre care ultimul este cel al lui „Michel Houellebecq, scriitor”.

În cursul celor trei întâlniri profesionale pe care le are cu prozatorul, Jed simte încheșându-se între ei o prietenie nesigură, fundamentată pe afinități personale și artistice. O crimă monstruoasă căreia în cade victimă personajul scriitorului îi răpește, însă, lui Jed, această ultimă încercare de relaționare umană. Aparenta turnură polițistă de tip *thriller* pe care o ia romanul în *Partea a treia* alunecă spre devalorizarea lui „homo occidentalis” prin reducția sa la animalitate (crima bestială) și în final prin degradarea în vegetal, exprimată dramatic de ultimele opere ale lui Jed: „[...] reprezentările ființelor omenești care l-au însoțit pe Jed Martin de-a lungul vieții sale pământești se deteriorează sub efectul intemperiilor, apoi se descompun și se împrăștie în zdrențe, părând, în ultimele înregistrări video, că devin simbolul distrugerii generale a speciei umane. Ele se scufundă, par să se zbată o clipă înainte de a fi înghițite de straturile învălmășite ale plantelor. Apoi totul se liniștește, nu rămân decât ierburile bătute de vânt. Triumful vegetației devine total”.

Dincolo de povestea vieții protagonistului, scriitorul se menține în câmpul criticii unui Occident aflat, în viziunea sa, la capăt de drum. Satira lumii artistice ca piață sau a turismului rural ca fals antropologic, sunt doar cele mai vizibile aspecte ale acestei (în fond) sumbre analize. Ținta lui Houellebecq este mai degrabă utilitarismul economic în termenii căruia se conjugă în general vechea paradigmă modernă a progresului, dimpreună cu consecințele ultime ale acestei devieri axiologice (reificarea subiectului uman și alienarea sa completă). Sfera comercialului devine aici un adevărat cal troian care pătrunde în interiorul aceluși câmp (înalt) cultural presupus, în genere, a fi zona cea mai puțin alterabilă, cea mai autarhică a civilizației materiale și spirituale a umanității: arta nu mai este, nici ea, o „valoare de refugiu” pentru că, de fapt, „Nu mai există valoare de refugiu”, după cum scrisese „Financial Times” într-un editorial”. Paguba produsă este cu atât mai mare, cu cât ea sărăcește orizontul mental al individului, iar „spiritul” uman devine spațiu „gol”. Pentru artist, crucial este acum să întrețină legături comerciale și să se ocupe atent de „misterul capitalist prin excelență: acela al stabilirii prețului”. Recursul la vocabularul financiar și economic, la limba de lemn a modernității ca literă sacră accentuează sentimentul vidului intelectual și afectiv, al Occidentului civilizat devenit, în viziunea lui Houellebecq, nimic mai mult decât un mare „non-loc” antropologic (Marc Augé): Crăciunul și Anul Nou sunt niște „importante” momente „de înaltă inten-

sitate relațională și comercială”, observă Jed, într-un vocabular care nu este al lui, ci al lumii sale. Măsura absurdității elanurilor productive ale Omului considerate printr-o astfel de grilă funcționalmente pecuniară este dată, în final, de inevitabilitatea morții (individuale și a civilizațiilor), o „moarte blândă” sau atroce, dar care se vinde și se cumpără în egală măsură: „Valoarea de piață a suferinței și a morții devenise superioară celei a plăcerii și sexului, își spuse Jed”. Sfârșitul vieții și civilizației formează astfel, în *Harta și teritoriul*, un punct focal al reprezentării.

Printre elementele valoroase care particularizează imaginarea acestui roman în cadrul canonului personal al lui Houellebecq, aș mai menționa aici, pe scurt, două. Primul ar fi atracția reprezentată de ingenioasa punere în abis care îl are ca obiect pe Michel Houellebecq-personajul, în partea a doua a cărții, completată de strania dispariție de care are parte. În al

doilea rând, romancierul francez dă aici, poate în cel mai înalt grad, măsura creativității (și pregătirii) sale în domeniul artelor plastice și cinematografului: operele lui Jed sau fantezmele arhitecturale ale tatălui său, descrise amănunțit – și uneori comentate (meta)critic la modul ironic – fascinează prin inventivitate și prin încărcătura dramatică surprinzătoare pe care o poartă.

Pe scurt, *Harta și teritoriul* este o carte care *trebuie* citită, indiferent că ne place sau nu literatura lui Houellebecq: avem aici de-a face, înainte de toate, cu un fapt literar major și cu un autor contemporan care a făcut, deja, istorie.

Michel Houellebecq – *Harta și teritoriul*,
note și traducere din limba franceză de Daniel Nicolescu,
Iași, Editura „Polirom”, 2011, (col. „Proză XXI”), 405 p.